

УДК 378(1-4):37.014.24:37.018.552

В. М. Донченко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ЗАРУБІЖНІ МОДЕЛІ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті наводиться спроба аналізу сутнісних характеристик інтернаціоналізації вищої освіти, представлених на основі порівняння існуючих у зарубіжному науковому просторі теоретичних моделей. Висвітлено методологічні підходи, покладені в основу системного вивчення інтернаціоналізації та її представлення: діяльнісний, процесуальний, компетентнісний та ідеологічний. Виділено переваги та недоліки представлених моделей, обґрунтовано доцільність використання конкретної моделі під час оцінки результатів інтернаціоналізації.

Ключові слова: інтернаціоналізація, міжнародна діяльність університету, моделі інтернаціоналізації, міжнародний вимір освіти.

Постановка проблеми. Інтеграція в міжнародний освітній простір є одним із важливих елементів модернізації системи освіти, що зазначено в Законах України «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про вищу освіту». Ефективне міжнародне співробітництво є засобом реалізації даного завдання, що забезпечило активізацію, а також стимулювало трансформацію процесу управління міжнародною діяльністю університету. Вивчення та систематизація теоретичних засад інтернаціоналізації освіти дозволить оптимізувати процес здобуття вищою освітою України міжнародного характеру й підвищити ефективність міжнародної діяльності вітчизняних університетів.

Аналіз актуальних досліджень. Обґрунтуванню сутнісних характеристик інтернаціоналізації освіти присвячено численні праці зарубіжних і вітчизняних дослідників. Так, окреслені питання висвітлено в роботах українських (С. Вербицької, Ю. Гурової, А. Сбруєвої, В. Титарчук Ж. Чернякової та ін.) і зарубіжних дослідників (Х. де Віта, Б. Еллінґбо, Дж. Найт, У. Тайхлера та ін.). Значний внесок у розроблення питання здійснено зарубіжними дослідниками, у працях яких представлено моделі інтернаціоналізації (М. ван дер Венде, Х. де Віт, Дж. Дейвіс, Х. ван Дійк та К. Мейєр, Дж. Найт, Р. Рудзкі, М. Сьодерквіст). Проте, порівняння існуючих теоретичних моделей інтернаціоналізації не є представленим у вітчизняній науковій літературі та потребує подальшого осмислення.

Мета статті – проаналізувати сутнісні характеристики інтернаціоналізації вищої освіти, представлені теоретичні моделі на основі порівняння існуючих у зарубіжному науковому просторі. Виділено такі завдання дослідження: обґрунтувати методологічні підходи, покладені в основу системного вивчення

інтернаціоналізації; представити характеристику моделей інтернаціоналізації освіти; з'ясувати переваги й недоліки представлених моделей і можливості їх використання для планування та оцінки результатів інтернаціоналізації сучасного вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Зарубіжні дослідники по-різному тлумачать поняття «інтернаціоналізація». М. ван дер Венде [9] визначає інтернаціоналізацію як будь-яку систематичну діяльність, спрямовану на забезпечення відповідності вищої освіти вимогам і викликам, пов'язаним із глобалізацією ринку праці та економіки. Таким чином, інтернаціоналізація представлена як результат глобалізації. У визначенні Дж. Еллінгбо та представників асоціації міжнародної освіти ключовою характеристикою інтернаціоналізації представлено міжнародний характер. Так, Дж. Еллінгбо визначає інтернаціоналізацію як процес набуття університетом або коледжем міжнародної перспективи, що означає реалізацію спрямованої на майбутнє діяльності, інтердисциплінарного характеру. Асоціація працівників міжнародної освіти подає таке визначення поняття «інтернаціоналізація» – свідомі зусилля, спрямовані на інтеграцію й упровадження міжнародного, міжкультурного та глобального вимірів у характер (процес) і результат вищої освіти [8].

У роботах Дж. Найт подано методологічні підходи, на основі яких може бути представлена характеристика досліджуваного феномену [5]: діяльнісний, компетентнісний, ідеологічний і процесуальний.

Діяльнісний підхід характеризує інтернаціоналізацію з позиції специфіки організаційної діяльності. Подібна діяльність включає навчальну й позанавчальну роботу, зокрема розробку курикулуму та характер інноваційної діяльності закладу; обмін студентів, викладачів та адміністрації; регіональні студії; технічну допомогу; інтеркультурне навчання (intercultural training), навчання іноземних студентів; спільні міжнародні наукові дослідження. Діяльнісний підхід вивчає діяльність університету як ключову характеристику інтернаціоналізації, у межах підходу не розкрито питання організації міжнародної діяльності закладу, пов'язані із запровадженням, удосконаленням і підтримкою інтернаціоналізації.

Компетентнісний підхід розкриває особливості розвитку нових умінь, знань, компетенцій студентів, викладачів та адміністрації в контексті інтернаціоналізації. Даний підхід зосереджений на вивченні людського фактору та його ролі в міжнародній діяльності закладів вищої освіти, передбачає аналіз досвіду індивідуального розвитку особистості в умовах інтернаціоналізації. Так, у США індивідуальний розвиток як результат

взаємодії особистості з представниками інших культур є одним із найважливіших завдань інтернаціоналізації. На противагу США, у європейських країнах індивідуальний розвиток особистості є супутнім елементом навчальної та соціальної активності особистості.

Ідеологічний підхід в усвідомленні сутності досліджуваного феномену полягає в полікультурності інтернаціоналізації, яку забезпечують вивчення й розвиток у середовищі навчального закладу культури, де цінують і підтримують міжнародні перспективи та ініціативи.

Процесуальний підхід розкриває інтернаціоналізацію як процес інтеграції міжнародного виміру та міжнародної перспективи в основні функції навчального закладу. Навчальна діяльність, політика, стратегії, механізми організації та процедури діяльності вивчаються в межах даного підходу.

Важливо зазначити, що представлені підходи не використовуються ізольовано та не є взаємовиключними. Усвідомлення сутнісних характеристик і специфіки інтернаціоналізації передбачає комплексне їх використання.

У дослідженні Дж. Келлера [4] представлено важливі фактори процесу управління, які необхідно враховувати у процесі розробки міжнародної стратегії, поділені на зовнішні та внутрішні. Внутрішні фактори складають імідж і місія закладу; оцінка переваг та недоліків (сильних і слабких сторін) програм, кадрів та фінансів, структура організаційного лідерства. Групу зовнішніх факторів складають зовнішнє сприйняття іміджу й ідентичності організації; оцінка актуальних напрямів і можливостей та оцінка конкурентоспроможності закладу. Виявлення факторів, які визначають характер інтернаціоналізації вищої освіти, представлене в роботі Дж. Келлера, сприяло посиленню наукового інтересу до аналізованого явища, відобразилось у численних спробах зарубіжних дослідників схарактеризувати основні моделі інтернаціоналізації.

Так, модель Дж. Дейвіса [3] створена на основі дослідження результатів інтернаціоналізації в університетах, які відрізняються активною інституціалізацією міжнародних стратегій. Спосіб упровадження міжнародної стратегії в діяльність навчального закладу залежить від місця інтернаціоналізації в місії закладу – центральне чи другорядне та стилю її впровадження – системний чи хаотичний. Модель Дж. Дейвіса – прескриптивна, її критикують за відсутність ілюстрації динамічних відношень між внутрішніми та зовнішніми факторами. Дж. Дейвіс розуміє процес упровадження стратегії інтернаціоналізації у вищому навчальному закладі як лінійний, де фактори, що впливають на нього, не взаємодіють.

Модель Х. ван Дійка та К. Мейєра [2] є доповненням моделі Дж. Дейвіса. До двох основних характеристик, запропонованих дослідником, додається третій вимір – наявність внутрішньої підтримки інтернаціоналізації (одностороння чи інтерактивна). Таким чином, три основних виміри складають: політику навчального закладу, підтримку та впровадження інтернаціоналізації. Інтернаціоналізація може бути пріоритетною чи другорядною ціллю навчального закладу, підтримка інтернаціоналізації – інтерактивною, що поєднує міжнародну діяльність усіх підрозділів, чи односторонньою – передбачає підтримку інтернаціоналізації одним підрозділом. Щодо методу впровадження інтернаціоналізації, то він може бути систематичним (структурним) чи хаотичним. Дана модель схематично зображується у вигляді куба, за що в зарубіжних дослідників [2; 5] отримала назву «куб інтернаціоналізації». Вона може застосовуватися для оцінки рівня інтернаціоналізації конкретної установи та слугувати керуванням для підвищення інтернаціоналізації, оскільки описує етапи більш ефективного розвитку інтернаціоналізації.

Модель Г. Ніва [5] включає дві парадигмальні моделі управління процесом інтернаціоналізації – централізована й децентралізована, перша ініційована та контрольована керівництвом навчального закладу, а друга – підрозділами навчального закладу. Г. Нів визначає модель управління як проактивну, засновану на плануванні, ініціюванні діяльності, виробленні механізмів діяльності та реактивну, засновану на координації, контролі, вивченні й застосуванні. Це стосується як діяльності керівництва закладу, так і адміністративних структур.

Р. Рудзкі [9] розуміє інтернаціоналізацію як визначальну характеристику всіх університетів, що включає організаційні зміни, інновації в навчальній програмі, розвиток кадрового потенціалу та студентську мобільність із метою досягнення досконалості у викладанні й науковій роботі. Науковець виділяє чотири основних виміри інтернаціоналізації: мобільність студентів, розвиток професорсько-викладацького складу, модернізація змісту освіти на базі впровадження інновацій, організаційні зміни. На думку вченого, у навчальних закладах існують реактивна та проактивна моделі інтернаціоналізації, у кожній моделі виділено окремі стадії інтернаціоналізації.

Так, реактивній моделі притаманні такі стадії: стадія контакту (характеризується обмеженою студентською мобільністю, залученням науковців до міжнародної діяльності, розвитком курикулуму, відсутністю чітких цілей міжнародної співпраці); стадія формалізації (характеризується

формалізацією міжнародних зв'язків у міжнародних двосторонніх угодах); стадія центрального контролю (адміністрація починає контролювати міжнародну діяльність); стадія конфлікту (виявляється у конфліктах між адміністрацією та працівниками, може закінчитися кризою міжнародної діяльності навчального закладу); стадія зміцнення або занепаду.

Згідно активній моделі основними стадіями інтернаціоналізації визнано: стадію, аналізу, яка передбачає усвідомлення важливості інтернаціоналізації адміністрацією та викладачами університету, прийняття рішення про потребу інтернаціоналізації та стратегічний аналіз цілей, ресурсів, кваліфікації професорсько-викладацького складу; стадію вибору, що включає розробку стратегічного плану та політики, розподіл ресурсів, визначення заходів і видів діяльності; стадію впровадження, на якій відбувається оцінка діяльності; стадію перегляду цілей і завдань питання підвищення якості й удосконалення.

Р. Рудзкі пропонує гнучку модель, що враховує особливості навчального закладу та пропонує різні стратегічні підходи, покладені в основу моніторингу й оцінки міжнародної діяльності закладу за урахуванням особливостей внутрішнього та зовнішнього середовища. Модель включає елементи стратегічного менеджменту.

М. ван дер Венде [8] характеризує інтернаціоналізацію як інноваційний процес. Теорія освітніх інновацій включає п'ять основних ідей. Інноваційний процес проходить кілька стадій, які можна виділити у процесі змін: 1) усвідомлення потреби у змінах; 2) розробка та рішення; 3) створення плану та втілення його в життя; 4) інституціоналізація або завершення. Освітня інновація має різні виміри – соціальні, організаційні та поведінкові зміни. Актори процесу займають особливе місце під час упровадження змін. Особливості процесу залежать від самого інноваційного процесу, інституційного простору та міжнародного середовища, де відбуваються зміни. Це тривалий процес, що характеризується численними перешкодами та труднощами адаптації.

Модель п'ятикрокової еволюції М. Сьодерквіст [6], заснована на засадах цілісного менеджменту, включає п'ять етапів процесу інтернаціоналізації.

Перший етап відповідає нульовій стадії інтернаціоналізації, де інтернаціоналізація посідає другорядне місце в діяльності університету. Даний етап характеризується наявністю індивідуальних освітніх подорожей, викладанням іноземних мов у навчальному закладі, інтернаціоналізація позиціонується екзотичним та статусним явищем.

Другий етап відповідає першій стадії інтернаціоналізації, основною характеристикою якої є розвиток студентської мобільності. На даному етапі з'являється усвідомлення потреби інтернаціоналізації, здійснюється планування та впровадження програм, які підвищують студентську мобільність, для координації студентської мобільності створюються офіси міжнародної діяльності. Інтернаціоналізація сприймається як кінцева мета. Європейська кредитно-трансферна система стає важливим засобом удосконалення консультування та визнання результатів навчання за кордоном.

Третій етап відповідає другій стадії, що характеризуються інтернаціоналізацією навчальних програм і наукової діяльності. Інтернаціоналізація сприймається як засіб підвищення якості освіти. На даному етапі відбувається усвідомлення викладачами необхідності інтернаціоналізації навчальної програми та наукової роботи; активізація мобільності професорсько-викладацького складу; у навчальних закладах з'являються координатори, відповідальні за інтернаціоналізацію навчальних програм і наукової діяльності.

Четвертий етап вимагає наявності інституційної стратегії інтернаціоналізації. На цьому етапі з'являються професійні мережі, відбувається розвиток мультикультуралізму, більшість закладів наймають менеджерів інтернаціоналізації.

Останній – п'ятий етап передбачає комерціалізацію результатів інтернаціоналізації, що включає експорт освітніх послуг, ліцензування, спільні міжнародні проекти, стратегічні союзи, створення відділів, що координують комерціалізацію.

Науковець зауважує, що порядок стадій може змінюватися залежно від специфіки діяльності навчального закладу. М. Сьодерквіст розуміє інтернаціоналізацію як динамічний, комплексний, лінійний процес, що еволюціонує та пропонує застосовувати цілісний системний підхід до управління процесом інтернаціоналізації.

Дж. Найт [6] розглядає процес інтернаціоналізації як неперервний цикл. Науковець створила модель циклу інтернаціоналізації, яка включає шість стадій: 1) фаза усвідомлення потреб, цілей і переваг інтернаціоналізації; 2) фаза зобов'язання; 3) фаза планування; 4) фаза введення в дію; 5) фаза контролю; 6) фаза заохочення.

На першому етапі відбувається усвідомлення важливості процесу інтернаціоналізації для академічної спільноти, переваг, що можуть бути отримані. Формуються цілі процесу інтернаціоналізації, діяльність, ресурси, що можуть бути використані, оцінюються потенційні прибутки та

переваги. Для того, щоб цілі були реалізовані, усвідомлення має перейти в зобов'язання адміністрації, керівництва закладу, викладачів і студентів, що досягається активністю всіх працівників та професорсько-викладацького складу за підтримки керівництва закладу.

Наступна стадія передбачає наявність стратегічного плану, що включає цілі, причини й основні характеристики процесу інтернаціоналізації та ресурси, що необхідні для його втілення. Упровадження плану у функціонування навчального закладу здійснюється на наступному етапі. Особливості перебігу даного процесу залежать від потреб і ресурсів конкретної установи. Моніторинг і оцінка процесу та діяльності є важливими елементами циклу, адже вони необхідні для розуміння ходу процесу впровадження. Контроль процесу та його компонентів є важливим для інтеграції процесу інтернаціоналізації в систему вищого навчального закладу. Остання стадія передбачає визнання зусиль, вкладених у процес інтернаціоналізації викладачами та адміністрацією, за допомогою схвалення та винагород. Це необхідно для посилення інтернаціоналізації в університеті та підтримки зобов'язання для продовження процесу. На думку Дж. Найт, швидкість переходу до наступної стадії залежить від діяльності вищого навчального закладу, стадії мають двосторонні зв'язки та впливають одна на одну, при цьому вплив має двосторонній характер.

Дана модель дескриптивна. Недоліками її називають відсутність пояснення взаємозв'язку між стадіями, а також те, що стадії можуть виступати в іншій послідовності та затримуватися на певному етапі через внутрішні – відсутність фінансування або нове керівництво, або зовнішні – зміну глобальних тенденцій, факторів. Альтернативні варіанти на пропонуються.

К. Меннінг [2] розширює цикл інтернаціоналізації, запропонований Дж. Найт, і додає до нього два нових елементи, організаційну структуру та зворотній зв'язок у міжнародній діяльності. Що стосується організаційної структури, дослідник розкриває питання координації процесу, стверджуючи, що саме ступінь централізації чи децентралізації, є важливим фактором функціонування даної моделі. Ступінь інтернаціоналізації повинен залежати від виду діяльності. Іншим важливим елементом моделі К. Меннінг називає зворотний зв'язок, що діє як контакт між усіма елементами. Зворотний зв'язок поділяється на внутрішній – взаємодія між елементами в середовищі навчального закладу та зовнішній – взаємодія із зовнішнім середовищем. Науковець також акцентує увагу на стадії зобов'язання і наголошує, що вищий навчальний заклад може обирати різні шляхи розвитку міжнародних зобов'язань. Перший із них заснований на загальній стратегії інтернаціона-

лізації, а другий – на відсутності центральної стратегії, коли кожен підрозділ готує власну стратегію та програму діяльності в контексті інтернаціоналізації. Таким чином, модель К. Меннінга ілюструє зв'язки між стадіями, а також між циклом інтернаціоналізації та середовищем, у якому він існує.

Висновки. Отже, сутнісні характеристики інтернаціоналізації можуть бути виділені на основі комплексного поєднання діяльнісного, процесуального, ідеологічного, компетентнісного підходів. Окреслені підходи використано зарубіжними дослідниками в процесі представлення існуючих моделей інтернаціоналізації, при цьому використовують один або декілька підходів. Аналіз існуючих моделей інтернаціоналізації дозволяє визначити досліджуваний феномен як лінійний процес, або процес неперервного циклу. В окремих моделях увага дослідників сконцентрована на вивченні внутрішніх процесів інтернаціоналізації, в інших – вони пояснюють специфіку інтернаціоналізації на базі врахування впливу зовнішніх факторів. Представлені моделі інтернаціоналізації доцільно застосовувати при оцінці результатів процесу інтернаціоналізації, розробці національної та інституційної стратегій інтернаціоналізації та при управлінні процесом інтернаціоналізації у вищому навчальному закладі.

Перспективою подальших досліджень може стати аналіз стану інтернаціоналізації вищих навчальних закладів США.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чернякова Ж. Ю. Інтернаціоналізація освітнього простору старшої школи Великої Британії : монографія / Ж. Ю. Чернякова ; Сум. держ. пед. ун-т. – Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія» ТОВ, 2013. – 200 с.
2. Al-Youssef J. The internationalization of higher education institution: A case study of a British University : A thesis submitted for the degree of Doctor of Education [Electronic resource]. – Mode of access : http://opus.bath.ac.uk/16605/1/EdD_Thesis_-_Joanna_Al-Youssef.pdf.
3. Davies J. L. University Strategies for Internationalisation in Different Institutional and Cultural Settings: A Conceptual Framework / J. L. Davies // Policy and Policy Implementation of Higher Education : EIAE occasional paper. – 1995. – Issue 8. – P. 3–18.
4. Keller G. Academic Strategy: The Management Revolution in American Higher Education / G. Keller // John Hopkins UP. – Baltimore, 1983. – P. 3–18.
5. Knight J. Strategies for Internationalization of Higher Education: Historical and Conceptual Perspectives / J. Knight, H. De Wit // Strategies for Internationalization of Higher Education: A Comparative Study of Austria, Canada, Europe and the United States of America. – Amsterdam : EAIE, OECD/IMHE, 1995. – Chapter I. – P. 5–32.
6. Neave G. Managing Higher Education International Cooperation: Strategies and Solutions. Document for UNESCO / G. Neave. – Paris, 1992. – 168 p.
7. Söderqvist M. Internationalization and Its Management at Higher Education Institution : applying Conceptual, Content and Discourse Analysis / M. Söderqvist. – Helsinki : Helsinki School of Economics. – HSE print, 2007. – 285 p.

8. Sullivan J. Global Leadership in Higher Education Administration: Perspectives on Internationalization by University Presidents, Vice-Presidents and Deans : Graduate School Theses and Dissertations / J. Sullivan. – University of South Florida, 2011. – 393 p.

9. Wende M. C. van der. Internationalization policies : about new trends and contrasting paradigms / M. C. van der Wende // Higher education policy. – 2001. – Vol. 14, Elsevier. – P. 249–259.

10. Wit H. de Internationalization of higher education in the United States of America and Europe: A historical, comparative and conceptual analysis / H. de Wit // Westport, CT : Greenwood. – 2002. – 270 p.

РЕЗЮМЕ

Донченко В. М. Зарубежные модели интернационализации высшего образования.

В статье представлена попытка анализа сущностных характеристик интернационализации высшего образования, представленных на основании сравнения, существующих в зарубежном научном пространстве ее теоретических моделей. Освещены методологические подходы, положенные в основу системного изучения интернационализации и ее представления: деятельностный, процессуальный, компетентностный и идеологический. Выделены преимущества представленных моделей, обоснована целесообразность использования конкретной модели при оценке результатов интернационализации.

Ключевые слова: интернационализация, международная деятельность университета, модели интернационализации, международное измерение образования.

SUMMARY

Donchenko V. Foreign Models of Higher Education Internationalization.

An attempt to analyze essential characteristics of higher education internationalization, based on its theoretical models which exist in foreign science is presented in the paper.

The methodological approaches, which lie at the bases of systematic internationalization research, are highlighted, namely activity approach, process approach, ethos approach and competence approach. It is stated that activity approach characterizes internationalization from the activity point of view, process approach deals with internationalization as a process of integration of international perspective to all the functions of university; ethos approach focuses primarily on human resources development in the context of internationalization while ethos approach examines culture of the organization and institution's attitude to internationalization. The outlined approaches are used by researchers while elaborating models of higher education internationalization. The approaches may be used separately, that is focusing on one of them or in combination. However it is noted that recognition of essential features of internationalization presupposes complex use of the approaches.

The J. Davies's model, the H. van Dijk and K. Meijer's model, G. Neave's model, R. Rudski's model, M. van der Wende, M. Söderkvist's model, J. Knight's model and K. Menning's model are analyzed within the framework of the research.

The comparative study of the given models enables to define internationalization either as a linear or a cyclic process, which evolves in stages. The number, duration and peculiarities of the stages vary in different models. While developing models of internationalization some researchers focus on internal process of internationalization in the university and others try to explain features of internationalization based on influence of external environmental factors.

The presented models can be used in accessing internationalization results, in developing internationalization strategy on the state and institutional level. They can be utilized while managing internationalization process in the university.

Key words: *internationalization, international activities of the university, models of internationalization, international dimension of education.*